

KİTABXANA-INFORMASIYA TEKNOLOGİYALARININ PROQRAM TƏMİNATI KOMPLEKSİ

Daşqın Məhəmmədli

*Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasının müəllimi
dashgin.muhammedli@mail.ru*

Kitabxana-informasiya texnologiyalarının proqram təminatı kompleksi

Xülasə: Məqalədə texnologiya anlayışı və kitabxana-informasiya texnologiyaları məfhumları şərh edilir. Kitabxana-informasiya texnologiyalarının texniki, proqram və linqvistik təminatı ətrafında nəzəri ümumiləşdirmə verilir.

Библиотечно-информационный программный комплекс

Резюме: В статье объясняются понятия технологии и понятия библиотеки и информационных технологий. Приводятся теоретические обобщения технической, программной и лингвистической поддержки библиотечных и информационных технологий.

Library and information technology software complex

Abstract: The article explains the concept of technology and the concepts of library and information technology. Theoretical generalizations are given around the technical, software and linguistic support of library and information technologies.

Açar sözlər: texnologiya anlayışı, kitabxana texnologiyaları, informasiya texnologiyaları, kitabxana-informasiya resursları, informasiya prosesləri, avtomatlaşdırılmış kitabxana xidməti, sənədlərin analitik-sintetik işlənilməsi

Key words: technology concept, library technologies, information technologies, library and information resources, information processes, automated library servis, the analytic-synthetic workment of documents

Ключевые слова: концепция технологии, библиотечные технологии, информационные технологии, библиотечные и информационные ресурсы, информационные процессы, автоматизированные библиотеки Сервис, аналитико-синтетическая работа с документами

Giriş: Texnologiya termini mürəkkəb və çoxmənəli bir anlayışdır. Yunan dilindən tərcümədə "techne" – ustalıq, peşəkarlıq, bacarıq; "loqos" – söz, anlayış, təlim deməkdir. Hərfi tərcümədə "Ustalıq, bacarıq haqqında bilik, təlim" deməkdir. (2, s.6)

Kitabxana-informasiya texnologiyaları anlayışı informasiya texnologiyaları və kitabxana texnologiyalarından ibarət mürəkkəb və kompleks bir mənə ifadə edir.

"İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda informasiya texnologiyaları anlayışına belə bir hüquqi-elmi tərif verilir: "İnformasiya texnologiyaları – informasiya prosesləri zamanı, o cümlədən hesablama və rabitə texnikasının tətbiqi ilə istifadə edilən üsul və vasitələr sistemi". (1, s.1215).

"Kitabxana-informasiya texnologiyaları" adlı dərslikdə "Kitabxana texnologiyaları anlayışı bu cür şərh edilir: "Kitabxana texnologiyaları – kitabxananın elmi və praktiki baxımdan cəmiyyətdə sənədli informasiya fəaliyyətini təmin edən sosial institut kimi fəaliyyətini təşkil etməkdə istifadə edilən üsul və vasitələr sistemi". (2, s.112).

Məsələnin qoyuluşu: Göründüyü kimi informasiya texnologiyaları və kitabxana texnologiyaları öz mahiyyəti və funksiyaları etibarilə bir-birilə qırılmaz əlaqədə olan, cəmiyyət üzvlərinin mürəkkəb informasiya tələbatının təmin edilməsində və informasiya istehsalı prosesində başlıca rol oynayan, qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşmasında əsas vasitə kimi çıxış edən anlayışlardır. (3,s.7). Bu anlayışların kompleks tədqiqi və elmi-analitik təhlili isə müasir kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq, sənədsünaslıq və informatika elmlərinin başlıca vəzifəsidir.

İstənilən sahədə istehsalın instrumentarisi (alət və vasitələri) müvafiq texnologiyaların vacib komponenti hesab edilir. Bu aspektdən əsas instrumentariləri texniki, proqram və linqvistik vasitələr olan kitabxana-informasiya texnologiyaları da istisnaqlıq təşkil etmir.

Məsələnin izahı: Kitabxana – informasiya texnologiyalarının instrumentariləri dedikdə, kitabxana-informasiya proseslərinin reallaşmasını təmin edən texniki, proqram və linqvistik vasitələrin məcmusu başa düşülür.

Kitabxana-informasiya texnologiyalarının texniki instrumentarisi – ümumiyyətlə, informasiya texnologiyalarının texniki təminat vasitələrinin tərkibinə aşağıdakı qrup vasitələr daxil edilir. Onu da qeyd edək ki, bunlar müəyyən qədər şərti xarakter daşıyır. Lakin müvafiq elmi ədəbiyyat aşağıdakı təsnifləşdirməni hələlik daha məqsəduyğun hesab edir.

❖ İnformasiyanın elektron şəkildə təqdim edilməsini və bütün informasiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasını təmin edən kompüter texnikası (EHM və periferiya qurğuları);

❖ İnformasiyanın məsafədən ötürülməsini təmin edən telekommunikasiya vasitələri və sistemləri;

❖ İnformasiyanın sürətinin alınması və tirajının təyin edilməsi üçün nəzərdə tutulan poliqrafik, sürətçixarma və sürətçoxaltma texnikası;

❖ Audiovizual informasiyanın (foto,tele,video, kinogörüntülər və səs) yazılması və səsləndirilməsi vasitələri;

❖ Kontor əməyinin və idarəetmə fəaliyyətinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması üçün nəzərdə tutulan orqtexnika (ofis texnikası).

Bu təsnifatın şərtiliyi bölgülərin kəsişməməsi prinsiplərinin və əsaslandırılmalarının vahid olmaması ilə bağlıdır. Məsələn, eyni vasitələr (məsələn, kompüter) beş qurğunun hamısında təqdim olunmuşdur; sürətçixarma – çoxaltma və əlaqə texnikası vasitələri isə ofisdə (orqtexnikanın mahiyyəti) geniş istifadə olunur.

Bizcə, informasiya proseslərinin reallaşdırılması üçün nəzərdə tutulan texniki vasitələrin təsnifləşdirilməsi məhz informasiya prosesləri nöqteyi-nəzərindən daha düzgün olardı:

1. İnformasiyanın toplanması (qeydiyyatı) və daxil edilməsi (qeydi) vasitələri:

❖ Fərdi kompüterlər – mətn, cədvəl, qrafik, audiovizual və digər informasiyaların daxil edilməsi və onların maşınlaoxunan daşıyıcılarda qeyd olunması vasitələri;

❖ Skanerlər – kağız daşıyıcılarda olan mətnin və ya təsvirin EHM-də işlənməsi və saxlanması üçün mümkün olan formata keçməsi, mətnin yaxud təsvirin optik daxil edilməsi və avtomatik sayılması vasitələri;

❖ Digitayzerlər – mətnin və ya təsvirin EHM-ə klaviaturasız daxil edilməsi vasitəsi;

❖ Yazı makinaları (mexaniki, elektrik, elektron) – kağız (mətn, cədvəl) sənədlərinin hazırlanması vasitələri;

❖ Orqavtomatlar – mətn və cədvəl sənədlərinin tərtibi, redaktəsi və hazırlanması proseslərinin avtomatlaşdırılmasının elektromexaniki və elektron vasitələri kompleksi;

❖ Diktofonlar – səs informasiyanın (əsasən nitq), çox vaxt onun sonradan mətn informasiyasına çevrilməsi məqsədilə müxtəlif daşıyıcılarda (plyonka, maqnit, optik) qeydə alınması vasitəsi;

❖ Maqnitofonlar – audial informasiyanın yazılma vasitəsi;

❖ Foto, kino, tele, videokameralar – statik və hərəkət vəziyyətində olan təsvirlərin və audiovizual informasiyanın qeydə alınması vasitəsi;

❖ Ölçü texnikası (datçiklər, ölçü cihazları, qurğular) – nəzarətdə olan hadisənin yaxımlaşmasını xəbər verən siqnalın qeydə alınması və ölçülməsi vasitəsi.

2. İnformasiyanın semantik və texniki işlənməsi vasitələri

❖ Kompüterlər (mikrokomputerlər, fərdi, portativ, cib, böyük, çox böyük kompüterlər) – rəqəmli informasiyanın avtomatlaşdırılmış işlənməsi vasitələri;

❖ Montaj avadanlığı – audial, vizual, audiovizual multimedia informasiyasının işlənilmə (montaj) vasitələri (səsin və təsvirin montajının rəqəm və analoq qurğuları, montaj stulları);

❖ Reproqrafiya və operativ poliqrafiya vasitələri – sənədlərin sürətinin alınması və tirajının təyin edilməsi üçün avadallıq (fotosurət, diazosurət, elektroşəkil, termoqrafiya, elektron-qığılcım sürətçıxarma, rezoqrafik sürətçıxarma, mikrofilmləşdirmə; gektoqrafik, trafaret, ofset çapı üçün avadanlıq);

❖ İnformasiya daşıyıcılarının texniki işlənmə vasitələri (bükücü, deşici və kəsici maşınlar, kağızların yox edilməsi üçün maşınlar və s.);

❖ Sənədlərin texniki işlənmə vasitələri bərkidici, yapışdırıcı və cildləmə avadanlıqları, sənədlərə qoruyucu üzlüklərin çəkilməsi üçün maşınlar);

❖ Korrespondesiyaların texniki işlənməsi üçün vasitələr (zərfaçan, ünvanlayan, ştempel vuran, marka vuran maşınlar və qurğular, kağızların yox edilməsi üçün maşınlar və s.).

3. İnformasiyanın saxlanması vasitələri

❖ Kompüterlər – elektron sənədlərin və verilənlərin saxlanılma vasitələri (verilənlər bazasının serverləri, fayl serverləri və s. lokal kompüterlər);

❖ İnformasiya daşıyıcıları (kağız, plynka, maqnit, optik, qoloqrafik, mikrodaşıyıcılar, perfodaşıyıcılar);

❖ Sənədlərin saxlanılmasının dəftərxana vasitələri (multiforlar, qovluqlar, planşetlər, konteynerlər və s.);

❖ Kartotekalar (yastı, şaquli, elevatorlu, fırlanan və s.) və kartoçka avadanlıqları;

❖ Ofis mebeli (şkaflar, stollar, stellajlar, seyflər və s.).

4. İnformasiyanın axtarış vasitələri

❖ Avtomatlaşdırılmış informasiya-axtarış sistemləri (İAS) – (elektron kataloqlar, verilənlər bankı, elektron kitabxanalar, internet veb-resursları və s.);

❖ Mexanikləşdirilmiş İAS – (xüsusi qurğularla – hesabperforasiya maşınları, hesablayıcı qurğular, selektorlar) yazıların və kodların mexaniki çeşidlənməsi metodu ilə axtarış həyata keçirən informasiyanın perfo və mikrodaşıyıcılarının istifadəsinə əsaslanan İAS;

❖ Əl əməyinə əsaslanan İAS - (kartoçkaşəkilli kataloqlar və kartotekalar, çap əsərlərinin soraq-axtarış aparatı və s.).

5. İnformasiyanın ötürülməsi vasitələri:

❖ Lokal, regional, qlobal, korporativ hesablama şəbəkələri – elektron əlaqə, kompüter informasiyasının məsafədən ötürülməsi vasitələri;

❖ Elektrik, radio, televiziya əlaqəsi vasitələri (aparatları) – (telefon, teleqraf, faksimil aparatları, radio, televiziya ötürücüləri, qəbulediciləri və s.);

❖ Rəqəmli kanalları – akustik, optik və elektrik siqnalların ötürülmə vasitələri iki yerə ayrılırlar: şəbəkəsiz (radio vasitəsilə əlaqə, peyk vasitəsilə əlaqə) və şəbəkəli (kabel vasitəsilə əlaqə, koaksial kabel, optovolonon kabel);

❖ Nəqliyyat vasitələri – sənədlərin mexaniki çatdırılması vasitələri – (bina daxilində sənədlərin daşınması üçün arabacıqlar, lift avadanlıqları, transportyorlar, konveyerlər, pnevmatik poçt, avtomobil və digər nəqliyyat vasitələri).

6. İnformasiyanın çıxarılması vasitələri

❖ Videomonitorlar, multimedia proyektorları, plazmalı panellər – elektron informasiyanın əksolunma vasitələri;

❖ Printerlər (matris, lazer) – maşınlaoxunan mətn, rəqəm və qrafiki informasiyaların kağız daşıyıcısına keçməsinə təmin edən çap qurğuları;

❖ Plottyorlar (qrafik qurğular) – maşınlaoxunan qrafik informasiyanın kağız daşıyıcısına keçməsinə təmin edən qurğular;

❖ Audiotexnika - səs informasiyanın çıxarılması vasitələri (radioqəbuledici aparat, patefon vallarını radio aparatı ilə səsəndirmək üçün cihazlar, maqnitofonlar, audiopleyerlər, musiqi mərkəzləri və s.);

❖ Videotexnika – audiovizual informasiyanın çıxarılma vasitələri (televizorlar, ev kinoteatrları, kinoproeksiya aparatı, videosistemlər, DVD – pleyerlər və s.). (6, s.111)

Diqqətli oxucu hər bir texniki vasitələr qrupunda kompüter texnikasının mövcudluğunu görə bilər. Bu, heç də təsadüfi deyildir və buna aşağıdakı tarixi və statistik məlumatları misal göstərmək olar: 1975-ci il – bu il ilk fərdi EHM-in (“Altair – 8800, ABŞ) meydana gəlməsi və onlar üçün proqram təminatının yaradılması (Bill Qeyts, Pol Alen) və Los – Ancelesdə fərdi EHM və mikro EHM satılan ilk mağazanın açılması ilə xarakterizə olunur. 1990-cı ildə dünyada yüz milyondan çox kompüterin olması təxmin edilirdi. 2002-ci ildə isə dünyada satılan fərdi kompüterlərin sayı bir milyardı keçmişdir. (6, s.158)

Kitabxana – informasiya texnologiyalarının proqram instrumentarisi – bu, proqramlaşdırma dilində konkret məsələ və ya məsələlər qrupunun həlli alqoritminə uyğun olaraq EHM – də yerinə yetiriləcək əməllərin təsvirinin məşin kodunda təqdim olunun kompüter (məşin) proqramlarıdır.

Ümumiyyətlə, istər kitabxana fəaliyyətində, istərsə də bütün digər sahələrdə əsas informasiya texnologiyası kimi istifadə olunan kompüterlərin proqram vasitələrini əsas iki sinfə ayırırlar:

- ❖ Baza proqram vasitələri
- ❖ Tətbiqi proqram vasitələri

Əvvəlcə baza proqram vasitələrinin tərkibi haqqında müəyyən qədər bəhs edək:

Ümumiyyətlə baza proqram vasitələrinə aşağıdakılar aiddir:

Proqramlaşdırma dilləri – EHM-də proqramların və məsələlərin həlli alqoritmlərinin təsviri üçün nəzərdə tutulan formalizə olunmuş dillərdir. Proqramlaşdırma dilləri iki əsas kateqoriyaya bölünürlər:

❖ Yüksək səviyyəli dillər (high – level language) – bu dilin vasitələri məsələlərin proqramçı üçün rahat olan əyani, asan qəbul edilən şəkildə təsvirini həyata keçirirlər. Onlar istənilən tip EHM – in daxili məşin kodlarından asılı olmur və ona görə də yüksək səviyyəli dildə yazılmış proqramlar translyator və ya interpretator (izah edən) proqramları ilə məşin kodlarına çevrilmələri tələb edirlər. Yüksək səviyyəli dillərə Fortran, PL/1, Vizual Basic, Paskal, Si, Ada və s. daxildir.

❖ Aşağı səviyyəli dillər (Low – level language) – müəyyən tip EHM üçün nəzərdə tutulan və onun daxili məşin kodunu (şərti sinonimlər “məşin dili”, “məşinə görə istiqamətlənmiş dil” və “assembler dili”) əks etdirən proqramlaşdırma dilləridir. (2, s.99).

Əməliyyat sistemləri – EHM – in əsas əməllərini, periferiya qurğularını idarə edən, eləcə də digər proqramların işə salınmasını və istifadəçi ilə qarşılıqlı əlaqəsini təmin edən proqram və ya proqramlar toplusudur. Əməliyyat proqramları, həmçinin hesablama sisteminin iş qabiliyyətinin testdən keçirilməsi və onun ilk işə salınmasında sazlanması; hesablama sisteminin fəaliyyəti, yaddaşının idarə edilməsi prosesində onun bütün aparat və proqram kompo-

nentlərinin sinxron və effektiv əlaqəsinin təmin edilməsi; informasiyanın daxil edilməsi və çıxarılmasının idarə olunması; fayl sisteminin (resurslarının) idarə edilməsi; proseslərin qarşılıqlı əlaqəsinin idarə olunması; proseslərin dispetçerləşdirilməsi; resursların istifadəsinin qorunması, uçotu və s. bu kimi funksiyaları da yerinə yetirir. (4, s.41).

Tarixi baxımdan əməliyyat sistemlərinin iki əsas inkişaf xəttini fərqləndirirlər:

- ❖ CP>QDOS>DOS>MS DOS>Windows
- ❖ Multics>UNIX>Minix>Linux.

Funksiya imkanlarından asılı olaraq aşağıdakılar fərqləndirilir:

- ❖ Biristifadəçili, birməsəlali sistemlər (MS-DOS, DR-DOS);
- ❖ Biristifadəçili, çoxməsəlali sistemlər (OS/2, Windows 95/98, Solaris);
- ❖ İşin şəbəkə rejimini dəstəkləyən çoxistifadəçili sistemlər (Windows NT, Windows 2000, Mac OC, Novel Netware, UNIX ailəsi sistemləri);

Mobil fərdi kompüterlər və telefonlar üçün ixtisaslaşmış əməliyyat sistemləri işlənilib hazırlanır. Məsələn, EPOC, (İnternetə daxil olma imkanını təmin edir.); Palm OS (monitorun yüksək həlledilmə imkanlarına istiqamətlənmişdir) və s. (2, s.174).

Əməliyyat sistemlərinin örtlükləri - (əmr-fayl prosessorları) istifadəçinin hesablama sistemi ilə qarşılıqlı əlaqəsinin təşkil edilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Əvvəlki əməliyyat sistemlərlə müqayisədə (məsələn, Norton Commander və ya Windows 3.11-ə qədər olan variantları) yeni nəsil kompüterlərdə o, daha sadə metodlarla həyata keçirilir. Çox zaman proqram örtlükləri yalnız işin asanlaşdırılması məqsədilə deyil, həmçinin istifadəçiyə standart proqram təminatında olmayan əlavə imkanların təqdim edilməsi üçün yaradılır.

Xidmət vasitələri – Əməliyyat sistemlərinin funksiyalarının genişləndirilməsi, texniki vasitələrin etibarlı işinin təmin edilməsi (məsələn, drayverlərin, periferiya qurğularının) və kompyuter tərəfindən xüsusi tip məsələlərin yerinə yetirilməsi (diagnostika, yaddaşın idarə olunması, kompyuter virusları ilə mübarizə, disklərin formatlaşdırılması, faylların arxivləşdirilməsi və s.) üçün istifadə olunurlar. (4, s.84.)

İndi isə tətbiqi proqram vasitələri haqqında müəyyən qədər bəhs edək:

Tətbiqi proqram vasitələri əsasən istifadəçinin fəaliyyət sferası ilə (idarəetmə, tərcüməçilik, layihə - konstruktor və s.), konkret predmet sahələri ilə (proqrama istiqamətlənmiş informasiya sistemləri, verilənlər bazaları) bağlı olan məsələlərin həlli üçün nəzərdə tutulmuş ayrı-ayrı tətbiqi proqramlar və ya tətbiqi proqramlar paketidirlər. İndi isə onlar haqqında ayırca olaraq müəyyən qədər bəhs edək:

Verilənlər Bazasının İdarəetmə Sistemləri (VBİS) – verilənlər bazasının reallaşdırılması, aktualaşdırılması, mühafizəsi və istismarı üçün nəzərdə tutulmuş proqramlar və linqvistik vasitələr kompleksi. Mahiyyət etibarilə, bu, konkret əməliyyat sisteminin idarəetməsi altında işləyən proqram modullarının toplusudur ki, o da öz növbəsində aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir: kon-

septual və məntiqi səviyyələrdə verilənlərin təsviri; verilənlərin yüklənməsi, verilənlərin mühafizəsi; sorguların axtarışı və cavablandırılması (tranzaksiya); dəyişikliklərin daxil edilməsi; təhlükəsizliyin və tamlığın təmin edilməsi.

Eyni zamanda VBİS istifadəçini aşağıdakı linqvistik vasitələrlə təmin edir: verilənlərin təsvir dili, verilənlərin manipulyasiya edilməsi dili, verilənlərin tətbiqi dili.

Müasir VBİS (Oracle, SQL – Server, Informiks, Sybase, Visual FoxPro Standard 3.0, Microsoft Office paketindən Access) paylaşdırılmış informasiya sistemlərinin, çoxistifadəçili iş rejimlərinin fəaliyyətini dəstəkləyir, istənilən nasazlıqlar zamanı (diskin fiziki baxımdan xarab olması da daxil olmaqla) informasiyanın itməsinin və təhrif olunmasının qarşısının alınmasına zəmanət verir, həmçinin sistemə qeyri – qanuni daxilolmaların qarşısını almaq üçün etibarlı qorunma vasitələrinə malik olur, geniş diapazonlu proqram və aparat vasitələrinin tətbiqinə imkan verir və s.(2, s.198).

Tətbiqi proqram paketləri (TPP) – müəyyən fəaliyyət sahəsində: müəssisənin, təşkilatın idarə edilməsi, (1C: müəssisə), statistik hesablamalar (Statistika), avtomatlaşdırılmış layihələşdirmə (AutoCAD), kitabxana, nəşriyyat, mühasibat fəaliyyəti sahəsində məsələlərin həlli üçün nəzərdə tutulan proqramların və onlarla bağlı sənədlərin (lisenziya şəhadətnaməsi, pasport, istifadəçinin təlimatı və s.) toplusu (komplektidir).

Tətbiqi proqram vasitələri müxtəlif əsaslara uyğun olaraq fərqləndirilir. Məsələn, təyinatına, tətbiq sahəsinə və s. görə. Ancaq bu təsnifat şərtdir. Ona görə də, konkret informasiya məsələlərinin həlli üçün nəzərdə tutulan çox geniş yayılmış proqram vasitələrinə misal olaraq mətn prosessorlarını, elektron cədvəl prosessorlarını, şəxsi informasiya sistemlərini, orfoqrafiyanın yoxlanılması proqramlarını, tərcüməçi proqramları, mətnin skaner tərəfindən tanınması proqramlarını, prezentasiya qrafikası proqramlarını, web - səhifə redaktorlarını, multimedia proqram vasitələrini, qatışıq (məhlul) qrafikası redaktorlarını, vektor qrafikası redaktorlarını, stolüstü nəşriyyat sistemlərini, brauzerləri, poçt müştərilərini, proqram məhsullarının hazırlanması vasitələrini və s. göstərə bilərik. (8, s.301).

Kitabxana – informasiya texnologiyalarının linqvistik instrumentarisi – kitabxana – informasiya texnologiyalarının linqvistik vasitələri qismində təbii dil (annotasiyaların, referatların, xülasələrin tərtibi, hipermətn informasiya axtarış sistemlərində axtarış və s.) və müxtəlif tipli, təyinatlı informasiya axtarış dilləri çıxış edir. Kitabxana təcrübəsində biblioqrafik təsvir dili (bu dildə kitabxananın bütün biblioqrafik məhsulları “danışır”, o, müxtəlif çeşidli informasiya məhsullarının hazırlanması üçün istifadə edilir), biblioqrafik qeydin kommunikativ formatları (UNIMARC, USMARC, RUSMARC, CANMARC və s.) geniş yayılmışdır. (2, s.258)

İnformasiya kütlələrinin (kitabxana fondunun, soraq – biblioqrafiya aparatının, ənənəvi və elektron formada biblioqrafik məhsulların və s.) struktur-

laşması üçün iyerarxik təsnifatları (UOT, KBT, Elmi-texniki informasiya sisteminin rubrikatoru və s.) tətbiq edirlər.

Əlifba – predmet təsnifatları - informasiyanın çoxaspektli axtarışını təmin edən əsas vasitə hesab edilir.

Deskriptor informasiya – axtarış dilləri – sənədlərin informasiya – axtarış nümunələrinin, xüsusilə elektron kataloqların, biblioqrafik verilənlər bazasının yaradılması zamanı fəal şəkildə istifadə olunurlar.

Obyekt əlamətli informasiya – axtarış dilləri – faktoqrafik verilənlər bazasının (o cümlədən, oxucuların, kitab verilişinin qeydiyyatı, fondun dövrüyyəsinin, kitabxana heyətinin uçotu üçün yaradılan xidmət bazaların və s.), ümumiyyətlə, kitabxananın faktoqrafik xidmət spektrlərinin aparılmasını və daxil edilməsini təmin edirlər.

Faset təsnifatları – başlıca olaraq tədqiqat məqsədlərində - mürəkkəb obyektlərin (bura, idarəetmə obyektləri kimi kitabxanalar, kitabxana məhsulları və xidmətləri, kitabxananın texniki prosesləri, kitabxana texnologiyasının texniki, proqram, linqvistik vasitələri və s. daxildir).(2, s.202).

Vacib olan linqvistik vasitələrin tam komplekti ilə təchiz olunmağı qarşısına məqsəd qoyan kitabxanalar informasiya bazarında onların kəskin defisiti ilə qarşılaşırlar. Bu, müasir dövrün reallıqlarına cavab verən universal təsnifat cədvəllərinə, informasiya – axtarış tezaurlarına, predmet rubrikalarının lüğətlərinə, lokal rubrikatorlarına aid edilir. İnformasiya – axtarış dillərinin hazırda heç bir təcrübəyə malik olmayan və öz proqram məhsullarının, verilənlər bazası və banklarının satılmasında maraqlı olan istehsalçılarda aşağı keyfiyyətli linqvistik vasitələri almaq riski vardır.

Yaranan vəziyyət, kitabxanaları öz linqvistik instrumentarisini (lokal rubrikatorlar, predmet rubrikalarının lüğətləri, adların və predmet rubrikalarının avtoritet faylı, təsnifat cədvəllərinə əlavələr və s.) yaratmağa məcbur edir. Məcburi təcrübənin effektiv olmaması da bəllidir və bu da müxtəlif kitabxanalar tərəfindən istehsal olunan informasiya məhsullarında linqvistik uyğunsuzluq problemi yaradır.

Nəticə: Beləliklə, müasir informasiya cəmiyyətinin formalaşmasında başlıca amillərdən biri olaraq global informasiya məkanında rolu və əhəmiyyəti güntü – gündən daha sürətlə artan kitabxanaların kompleks şəkildə normal və effektiv fəaliyyətini həyata keçirmək, informasiya əsri olan XXI əsrin oxucusuna, informasiya tələbatçısına maksimum operativliklə xidmət göstərilməsini təmin etmək üçün müvafiq sahənin bəhs edilən əsas instrumentarilər kompleksini düzgün, dinamik, yeni dövrün tələbləri çərçivəsində məqsədəuyğun və səmərəli təşkil etmək kitabxanaçıların – informasiya mütəxəssislərinin əsas vəzifəsidir.

Ədəbiyyat

1. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu//Azərbaycanın Qanunvericilik Topplusu.- B.,1998.-N.6.-s.1214-1222.

2. İsmayılov X.İ. Kitabxana - informasiya texnologiyaları:(Dərs vəsaiti).-B.: Nurlar, 2009.-312s.
3. İsmayılov X.İ. Kitabxanaların idarə edilməsinin müasir problemləri// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal.- 2009.-№1.-s.6-14.
4. Xələfov A.A., Qurbanov A.İ. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları: (Dərslik).-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2006.-250s.
5. Xələfov A.A. İnformasiya cəmiyyəti və kitabxanaşünaslığın müasir problemləri// Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi-nəzəri və praktiki jurnal.- 2010.-N 1.-135s.
6. Kərimov S. Q. İnformasiya sistemləri:
7. Kazımi P.F. İnformasiya mühəndisliyi: (Monoqrafiya).-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı.-215s.
8. Rüstəmov Ə.M İnformatika (kitabxanaçılıq informatikası):(Dərslik).-B., 2002.-511s.
9. Rüstəmov Ə.M., Mustafayeva N. Avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemləri və şəbəkələri: (Monoqrafiya).-B., 2007.-234s.

Rəyçilər: t.ü.e.dok., prof. X.İ.İsmayılov, dos. A.M.Əliyev